

Mehmet Ali TERZİLER. *Takmak. O Köy..! Bizim Köyümüz*, Ankara, Saray Matbaacılık, 2020, ISBN: 978-605-85919-8-1, 208 sayfa.

Prof. Dr. Alfina SIBGATULLINA*

Batı ve Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan, Ege bölgesinin bir incisi olan Uşak ilinin Türkiye tarihinde kendisine özgü bir yeri vardır. Milattan önce Hellenistik dönemlerde artık iyi bir yerleşim alanı olarak bilinen Uşak'ın ve onun bir ilçesi olan Eşme'nin adı ayrıca millî mücadele yıllarında, Yunan işgali sırasında resmi haberlerde, edebi ve tarihi eserlerde çok geçer. Fakat Eşme ilçesinin köyleri, onların tarihi ve etnografyası daha tam olarak araştırılmış değildir.

Bu yüzden, Mehmet Ali Terziler'in 2020 yılında basılmış '*Takmak. O Köy..! Bizim Köyümüz*' adlı kitabı (Ankara, Saray Matbaacılık) Anadolu köylerini öğrenme alanında güzel bir örnek eser olarak kabul edilecek, küçük köylerin büyük tarihi işte böyle yazılacak dedirtecek niteliktedir. Takmak köyünün vefalı öğretmeni Mehmet Ali Terziler'in büyük çabaları ile yazılmış bu kitap 208 sayfalık olup, birçok resim, eski fotoğraflar, arşiv belgeleri, haritalar, edebiyat ve folklor materyalleri, zengin etnografik veriler ile donatılmış bir köy rehberi veya ansiklopedisi mahiyetindedir. Erken Osmanlı döneminde Germiyan Oğulları beyliğinde (XIII yy.) artık Eşme yöresi olarak bilinen bu yerleşim yeri 1429 yılında Osmanlı egemenliğine girmiş, 1867 yılında Denizli'nin Mutasarrıflık olduğu zamanda Takmak nahiyesi de kaza merkezi olmuştur. Eşme'nin ilk kurulduğu yer Takmak köyüdür. Takmak köyünün ismi de 1867 de Eşme olmuştur. Türk edebiyatının hiciv ustası şair Eşref'in (1846-1912) Eşme yöresinde Takmak kaymakamlığı vekalet etmiş birisi olarak dediği '*Eşme dedikleri iki dükkân bir fırın, Peynir ekmek yiye yiye ne ağız kaldı, ne burun*' mısrası Takmak için söylenmiştir. İzmir-Afyon demiryolu 1898 yılında güneyde Elvanlar'dan geçince Takmak köyü bu istasyona bir yol ile bağlanmıştır. 1922' de Yunanlılar, Eşme'den çekilirken kışlayı, hükümet konağını ve birçok yeri yakmışlar ve onların yeniden yapımı güç olmuştur. Elvanlar'dan demiryolu geçmesi ve Takmak'ın demiryoluna uzak kalması nedeniyle, Kaymakam Vakkas Ferit tatarından 1934 yılında şimdiki yerine kaymakamlık olarak taşınmış ve Eşme burada gelişmiştir. Bu olaylar sonucunda Takmak köyü olarak kalmıştır.

Millî mücadeleye hazırlık yapmak için Takmak'a gelmiş Bekir Sami bey (Kafkasyalı general Musa Kunduhov'un oğlu) (1865-1933) buralarda 15 gün kalmış ve Kuvayı Milliye'yi örgütlemiştir. Takmak - Atatürk tarafından 'Ordular! İlk hedefimiz Akdeniz'dir. İleri!' yazılı emrinin verildiği yerdir. Bu yöre Atatürk'ün izlerini ve anısını büyük bir sevgi ve saygıyla taşımaktadır. Gazi Mustafa Kemal Paşa buralara ilk defa 1922'nin Eylül ayında gelmiş ve karargahını yüksek bir tepenin başındaki Palamut ağacının altına kurmuştur. Atatürk'ün gölgesinde konakladığı ve bugün 193 yaşında olduğu tahmin edilen bu ağaç köylüler tarafından korunmuş ve ona 'Atatürk ağacı' adı verilmiştir. Atatürk, yörenin Yunan mezalimi sırasında yağmalanmasını ve yakılmasını görerek, Takmak'ta ve civar köylerde insanların sefalet ve zaruret içinde olduklarına üzülerek, bu köylülere yardım amacıyla devletten Batı cephesi komutanlığına 100 bin lira maddi destek gönderilmesi için Ankara'ya acil bir telgraf çekmiştir. Atatürk'ün Takmak'a ikinci gelişi 1934'ün ilkbaharında olmuştur. Yanında Celal Bayar ve Afet İnan'ın da bulunduğu kalabalık grubu yerli halk büyük bir coşku ile karşılamıştır.

* Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Şark Tarihi Bölümü. Moskova/Rusya, alfina2003@yandex.ru, ORCID ID: 0000-0001-5755-8687.

Takmak'tan geçen Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Garp Cephesi Komutanı İsmet İnönü, General Asım Gündüz, 1.Ordu Komutanı Nurettin Paşa, 2.Ordu Komutanı Yakup Sevki Paşa, yazar Halide Edip Adivar gibi birçok isimler vardır. Yunan orduları tarafından iki kez işgal edilmiş Takmak'ın kurtuluş günü 3 Eylül 1922'dir. Kurtuluş esnasında şehit düşen 56 asker köyün şehitlik mezarlığını kendilerine mekân etmiş. Yunanlılar tarafından katledilen Hüseyin Fidan gibi birçok çarşı esnafı da kitapta rahmetle anılıyor.

Kitabın *Memleket şiiirleri ve şairleri* bölümünde Eşme'de doğmuş veya yaşamış birçok yazar ve şairin biyografisi ve edebi eserleri yer almaktadır: Adil Turan (1922-2003), Hüseyin Aydın (1931-), Mustafa Kutval (1929-2018), Ali Gündüz v.s. *Gurur Duyduklarmız* kısmında ise Takmak köyünden çıkmış ünlü devlet ve siyaset, bilim insanları sayılmaktadır.

Takmak Coğrafyası bölümünde yörenin dere, gölet, çeşme, tepe vs. yerlerin özel adları ve resimli örnekleri verilmektedir, mesela, Avgan deresi, Erkeşler deresi, Elvanlar barajı, Üç Pınar Göleti, Yunus Dede mezarı, Takmak'ın en yüksek yeri 'Bakacak' seyir tepesi gibi yerler bunlardandır.

Kitabın belki de en zengin bölümlerinden birisi *Takmak'ta Dokumacılık ve dokuma örnekleri* bölümüdür. Eşme ve Takmak kendine has kilimleri altınbaş, beş toplu, yan toplu, dallı namazlağılar ile ünlüdür. Her Anadolu kadını gibi Takmaklı gelin ve kızları da üzüntü ve sevinçlerini, duygu ve düşüncelerini, umut ve özlemlerini dokumalardaki motiflerde yansıtmışlardır. Uluslararası birçok ödüle sahip olan Takmak kilimleri, zilleri, altınbaşları hakkında kitapta verilen bilgiler birçok motif örnekleriyle renklendirilmiştir. Bu motiflere verilen adlara bir dikkat ederseniz: 'gelin kaşı', 'oynayan kadın', 'zülüf', 'karagöz', 'salkım' gibi güzel adlar yanında, birçok motif 'sıçan dişi', 'tazi kuyruğu', 'tasbağa', 'kancalı kurt ağzı', 'kurtağzılı top', 'kazayağı', 'dalaklı kıvrım', 'it turnağı' gibi hayvanlarla ilgili adlar taşımaktadır. Ayrıca yöresel olarak dokuma heybeler, torbalar, çuvalar, gerilerden de örnekler verilmiştir. Dokumacılıkta kullanılan Takmak'a ayıt bazı terimler: *kirman, öreke, istar, kirkit, namazlağı* vs. belirtilmiştir. Bu yöreye ait ve artık yavaş yavaş kaybolmak üzere 'Tetir' adını taşıyan renk (palamut ve meşe kozalağından yapılan koyu sarı renk) boyalar hakkında da kitapta bilgi verilmektedir. Bütün bu belgeler gelecek kuşağın bu eserleri görüp tanımaları ve milli motiflerin devam ettirilmesi için 'Takmak Sosyal Yardım ve Dayanışma Derneği' başkanı yazar Mehmet Ali Terziler kişisel çabasıyla kurulan ve halen faaliyette olan Kültür Evi'nde sergilenmektedir.

Takmak Türküleri bölümünde hem yöreye ait türkülerin sözleri hem bestecilerin ve seslendirenlerin isimleri verilmesi de dikkate şayandır. İmeceler esnasında çalışanları motive etmek amacıyla akşama kadar tef eşliğinde türkü söyleme geleneği Takmak köyünün özelliklerinden birisidir. Mesela, genellikle dağ işlerinde, orak yolumu, tütün dikiminde, burçak yolumunda çok söylenen *Çekirge Türküsü* çalışma temposuna uygun bir eserdir:

*Çekirgenin uçkunu
Gelinlerin coşkunu
Coşkun olan gelinler
Kendi çözer uçkuru.
Ah tavşanlar, tavşanlar
Gene oldu akşamlar.
Yare selam götürün
Şu tepeden aşanlar.*

Türkü metinleri arasında askere gidenlerin kaygısını (*Yağmur Yağar Tıpır Tıpır Yerlere*), köye gelin gelenlerin, köyden başka yerlere gelin giden kızların hasretini anlatan eserler (*Paşa Beyi, Pınarın Başına Vurmuş Kazanı*), kazalarda ölen köylüler için yakılan

ağıtlar (*Erkeşler Tarlası, Takmak Ağıtı, Fatma Gelinin Türküsü*), gurbet türküleri (*Kahpe Dağlar, Iğıl Iğıl*), kına gecelerinde bayanların ‘Srtme’ denilen oyunu oynarken alıp söyledikleri ‘ığıllı Pınar’ oyun havası vs. vardır. Takmak köyünün düğün gelenek ve göreneklere oldukça zengin olup, kız isteme, söz kesme, pusat görme (nişan öncesi alış-verişlerin yapılması), nişan töreni ve takı merasimi, baş kınası, düğün, kına gecesi özellikleri anlatılır. Kına gecesinde Zenneler tarafından yapılan Orta oyunu, ertesini gün köyün yakınlarındaki kuyuların birisine gidip yapılan El Yıkama geleneği, atlı gösteriler, cirit veya çarşıda davul eşliğinde at oynatma, sonra damat, sağdıç, bayraktar ve gençlerden oluşan grubun Seyman Sekerek kız evine Gelin almaya gitmesi gibi törenler anlatılır.

Takmak’ın yemek kültürü de Trk kültürü kadar zengin ve ünlüdür diye yazar M.A.Terziler. Ve yemeklere geçmeden önce köyün düğün yemeklerini yapan aşçıların adlarını saygıyla sıralamaktadır. Tarhana, keşkek ve topalak gibi yemekler Takmak köyünün en önemli yemekleri olup, sofraların vazgeçilmezleri de kaynatma turşu, Saraylı ve İçi kovuk adı verilen susamlı tatlılardır.

Tanıttımını yaptığımız bu kitap ulusal ve uluslararası kültür varlıkları açısından kaybolmaya yüz tutan Anadolu değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılması yönünde büyük bir belge niteliği taşımaktadır. Yazara teşekkür ederek, okurlara da kitabım 2. genişletilmiş baskısının hazırlandığı müjdesini veriyoruz.